

TÜRÜK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 40, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 17.01.2025

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 05.03.2025

Sayfa / Page: 1-12

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

skursadkoca@sakarya.edu.tr

KUZEY MAKEDONYA'DA ANLATILAN BİR KESİKBAŞ EFSANESİ: "SARI KIZLAR EFSANESİ" ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Türk halk anlatıları içerisinde efsaneler, hem geçmişin bir yansıması hem de toplumların kültürel belleğinin önemli bir parçası olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, Kuzey Makedonya Türkleri arasında anlatılan efsaneler, tarihi olayları destansı bir dille yeniden yorumlayarak kültürel aktarımı sağlamaktadır. Sarı Kızlar Efsanesi de bu anlatılardan biri olup, özellikle Kocacık kalesinin Türkler tarafından fethiyle ilişkilendirilmektedir.

Bu çalışmada, Kuzey Makedonya Türkleri arasında anlatılan ve Kocacık merkezli bir anlatı olan Sarı Kızlar Efsanesi ele alınmaktadır. Efsane, yapı, konu, muhteva özellikleri ve işlevleri yönünden incelenmiş, anlatının toplumsal hafızadaki yeri irdelenmiştir. Çalışma sonucunda, efsanenin tarihi olayları mitolojik ve destansı öğelerle birleştirdiği ve özellikle "Kesikbaş" motifi ile Türk anlatı geleneği içerisinde önemli bir konumda olduğu görülmüştür.

Bu tür anlatılar, Türk kültürel mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından büyük değer taşımaktadır.

Bu çalışmada, Sarı Kızlar Efsanesi, anlatı yapısı, konu, muhteva ve işlevleri açısından detaylı bir şekilde ele alınacak; efsanenin, Türklerin Balkan fetihleri bağlamında nasıl şekillendiği ve halk kültürü üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Ayrıca, Osmanlı'nın fetih stratejilerinin halk anlatılarıyla nasıl iç içe geçtiği ve efsanelerin toplumsal hafızadaki yeri incelenecektir. Böylece, efsanelerin yalnızca halk hikâyeleri olmadığını, aynı

zamanda toplumların tarihî mirasını, değerlerini ve kültürel kimliklerini yansıtan önemli birer sözlü gelenek olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Sarı Kızlar Efsanesi, Kuzey Makedonya Türkleri, halk anlatıları, Kesikbaş motifi, mitolojik öğeler.

A LEGEND OF A KESIKBAŞ (BEHEADED) TOLD IN NORTH MACEDONIA: AN ANALYSIS OF THE “LEGEND OF THE SARI KIZLAR”

Abstract

Legends, as a part of Turkish folk narratives, serve both as a reflection of the past and as a significant component of the cultural memory of societies. In this context, the legends narrated among the Turkish community in North Macedonia reinterpret historical events in an epic manner, ensuring cultural transmission. The Sarı Kızlar (Yellow Girls) Legend is one such narrative, particularly associated with the conquest of Kocacık Castle by the Turks.

This study examines the Sarı Kızlar Legend, which is told among the Turkish community in North Macedonia and is centered around Kocacık. The legend is analyzed in terms of its structure, themes, content, and functions, while its place in social memory is also scrutinized. The findings indicate that the legend merges historical events with mythological and epic elements and holds a significant place within the Turkish narrative tradition, especially due to the presence of the Kesikbaş (Beheaded) motif.

Such narratives play a crucial role in preserving Turkish cultural heritage and passing it on to future generations. In this study, the Sarı Kızlar Legend will be examined in detail in terms of narrative structure, themes, content, and functions. Additionally, the study will explore how the legend was shaped within the context of Turkish conquests in the Balkans and its impact on folk culture. Furthermore, the integration of Ottoman conquest strategies with folk narratives and the role of legends in social memory will be analyzed. In doing so, this research aims to demonstrate that legends are not merely folk tales but also significant oral traditions that reflect the historical heritage, values, and cultural identity of societies.

Keywords: Sarı Kızlar Legend, Turkish community in North Macedonia, folk narratives, Beheaded Saint motif, mythological elements.

1. GİRİŞ

Efsaneler, toplumların ortak hafızasında derin izler bırakan, kültürel kimliklerini şekillendiren ve nesilden nesile aktarılan sözlü anlatılardır. Tarihî olaylarla iç içe geçmiş bu hikâyeler, kimi zaman kahramanlık ve cesaret temalarını işlerken, kimi zaman da mistik ve kutsal unsurlarla zenginleşerek halk inançlarıyla bütünleşmiştir.

Özellikle fetihler ve savaşlar, halkın hafızasında destanlar ve efsaneler yoluyla yaşatılmıştır.

Bu bağlamda, Türklerin Balkanları fethi, yalnızca askerî bir başarı olmanın ötesinde, bölgenin sosyo-kültürel yapısını köklü şekilde değiştiren önemli bir tarihsel süreci ifade eder. Osmanlılar, 14.

yüzyıldan itibaren Balkanlar'a yönelmiş ve yerel beyliklerin, krallıkların ve derebeyliklerin direncini kırarak kalıcı bir hâkimiyet kurmuşlardır. 1361 yılında Edirne'nin fethiyle başlayan bu süreç, kısa sürede Trakya, Makedonya, Bulgaristan ve Sırbistan'a kadar uzanmış ve 1389'daki I. Kosova Savaşı, Osmanlıların bölgedeki hâkimiyetini pekiştiren önemli bir dönüm noktası olmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda Balkanlar tamamen Osmanlı yönetimine girerken, bu süreç yalnızca askerî başarılarla değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dönüşümlerle de şekillenmiştir. Bu dönüşümlerden birisi de dil ve edebiyat alanında gerçekleşmiştir.

Osmanlılar, fethettikleri bölgelerde uç beyleri, dervişler ve gaziler aracılığıyla kalıcı bir yönetim kurarken, yerli halkla uyum içinde yaşamaya ve kültürel etkileşim kurmaya büyük önem vermişlerdir. İskân politikası çerçevesinde Anadolu'dan getirilen Türk aileleri bölgeye yerleştirilmiş, böylece Osmanlı hâkimiyeti askerî ve ekonomik olarak güçlendirilmiştir. Bu süreçte, fetihlerin yalnızca kılıç gücüyle değil, stratejik zekâ ve akılcı politikalarla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu tarihî arka plan içinde şekillenen Sarı Kızlar Efsanesi, Osmanlıların Balkan fetihleri sürecinde yaşanan kahramanlık olaylarından birini anlatmaktadır. Kocacık Kalesi'nin Türkler tarafından ele geçirilmesi sırasında, savaşın seyrini değiştiren iki genç kızın fedakârlığı ve zekâsı, bu efsanenin temelini oluşturur. Sarı Kızlar olarak bilinen bu iki cesur genç, yalnızca fiziksel güçleriyle değil, aynı zamanda akılcıca geliştirdikleri savaş taktiğiyle düşmanı alt etmiş ve büyük bir zafer kazanılmasını sağlamışlardır. Bu olay, Osmanlı fetih anlayışına uygun olarak, savaşın yalnızca kılıçla değil, aynı zamanda strateji ve zekâ ile kazanılabileceğini gösteren güçlü bir anlatı olarak halk hafızasına kazınmıştır.

Önal'göre (2021:73), efsaneler, dönemin düşüncelerine tanıklık eden ve halk kültürüne rehberlik eden dışa dönük anlatılardır. Sarı Kızlar Efsanesinde de dönemin tanıklığı söz konusudur. Osmanlı'nın Kocacık Kalesini kuşatmasının zorlu anlarında savaşın en kritik anında düşmanı yanılarak Osmanlı ordusunun zaferini sağlayan Sarı Kızlar, gösterdikleri kahramanlık sayesinde halk arasında büyük bir saygı görmüş ve zamanla ermiş kişiler olarak anılmışlardır. Süreç içerisinde sadece savaşçı değil, aynı zamanda manevi bir figür hâline gelen bu kahramanların, savaş sonrası türbelerinin adak yeri hâline gelmesi, efsanenin zamanla dini ve mistik bir boyut kazanmasına da neden olmuştur. Koca (2024: 581), kuşaktan kuşağa aktarılan bu anlatıların, yalnızca geçmişin izlerini korumakla kalmadığını, aynı zamanda farklı toplulukların inanç sistemleri, değer yargıları ve yaşam biçimleri hakkında önemli ipuçları sunduğunu belirtir. Bu açıdan Sarı Kızlar efsanesinden toplumun inanç sistemi, değer yargıları ve yaşam biçimleri hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. Bu durum efsanelerin genel bir özelliği olduğu için de birçok bilim dalının ilgisini çekmiştir (Koçyiğit Tuna: 2024, 9).

Bu çalışmada, Sarı Kızlar Efsanesi, edebi yapısı, konusu, içeriği ve işlevleri açısından detaylı bir şekilde ele alınacak; efsanenin, Türklerin Balkan fetihleri bağlamında nasıl şekillendiği ve halk kültürü üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Ayrıca, Osmanlı fetih stratejilerinin halk anlatılarıyla nasıl iç içe geçtiği ve efsanelerin toplumsal hafızadaki yeri incelenecektir. Böylece, efsanelerin yalnızca halk hikâyeleri olmadığı, aynı zamanda toplumların tarihî mirasını, değerlerini ve kültürel kimliklerini yansıtan önemli birer sözlü gelenek olduğu ortaya konulacaktır.

Sarı Kızlar Efsanesi'nde karşılaştığımız ve Türk halk edebiyatında yaygın olan kesikbaş motifi, genellikle manevi güç, fedakârlık ve kutsiyet temaları çerçevesinde şekillenmektedir. Anadolu ve Balkanlar'da sıkça karşılaşılan bu tür anlatılar, özellikle savaş ve fetih süreçleriyle ilişkilendirilmiştir. Kuzey Makedonya Türkleri arasında bilinen Sarı Kızlar Efsanesi, bu tür efsanelerin önemli bir örneği olup, "kesikbaş" motifinin yapısal özellikleri ve kültürel kodlarını da içerisinde bulundurmaktadır.

2. SARI KIZLAR EFSANESİNİN İNCELENMESİ

Çalışmanın konusu olan efsane, Kuzey Makedonya sınırları içinde yer alan ve Türk tarihi açısından önemli bir merkez olan Kocacık'ta geçmektedir. Eliade (1991: 76), efsanelerin evrendeki varlıkların, olayların veya geleneklerin kökenini açıklayan anlatılar olduğunu vurgular. Bu bağlamda efsaneler, belirli bir nesnenin, olayın ya da olgunun nasıl ortaya çıktığını ve bu varoluşun ardındaki nedeni açıklamak amacıyla mitolojik veya kutsal anlatımlara başvurur.

İncelenen Sarı Kızlar Efsanesi de tarihsel olarak Kocacık Savaşı olarak bilinen çatışma sırasında yaşanan olayları, savaşın kazanılmasını sağlayan unsurları ve özellikle savaşta başları kesildikten sonra dahi mücadeleye devam eden iki kızın anlatısını içermektedir. Efsane, bu iki kızın cesareti ve fedakârlığı etrafında şekillenen ve zamanla toplumsal hafızada kutsallık atfedilen bir inanç sisteminin arka planını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, efsaneler yalnızca geçmiş anlatan hikâyeler olmanın ötesine geçerek, toplumun dünya görüşünü, inanç sistemini ve kültürel değerlerini yansıtan rehber metinler olarak işlev görmektedir. Sarı Kızlar Efsanesi de bu doğrultuda, hem tarihi bir olaya mitolojik bir çerçeve kazandırmakta hem de kolektif hafızada bir kimlik inşa sürecine katkı sağlamaktadır.

2.1. Efsanenin Yapı Bakımından İncelenmesi

Sarı Kızlar Efsanesini yapısal olarak incelediğimizde, geleneksel efsane anlatılarının birçok temel özelliğini taşıdığını görebiliriz. Efsane nesir bir anlatıdır.

Efsanenin klasik anlatı yapısı şu şekilde ilerlemektedir:

a) Giriş Bölümü:

Mekân tanıtımı: Kocacık Kalesi ve çevresi hakkında bilgiler verilir.

Tarihî arka plan: İskender Bey'in Kocacık Kalesi'ni elinde bulundurması, Türklerin kaleyi kuşatması, savaşın zorlu geçmesi anlatılır.

b) Gelişme Bölümü:

Kahramanların devreye girişi: Sarı Kızlar'ın plan yapması ve uygulamaya koyması.

Zekâ ile zafer kazanma: Keçilerin boynuzlarına mum bağlanarak bir savaş hilesi yapılması.

Düşmanın psikolojik olarak alt edilmesi: Askerlerin içki etkisiyle panik yaşaması ve kaçmaları.

c) Sonuç Bölümü:

Zafer: Türklerin kaleyi ele geçirmesi.

Doğüstü olaylar: Sarı Kızlar'ın kelleleri koltuklarında düşmanı kovalamaları.

Kutsallaşma: Sarı Kızlar'ın ermiş olarak kabul edilmesi, türbenin yapılması ve halk tarafından adak yeri hâline gelmesi.

Sarı Kızlar efsanesi anlatım teknikliği bakımından şu şekilde analiz edilebilir:

a) Tasvir (Betimleme):

Kocacık Kalesi, savaşın zorluğu, keçilere mum takılması sahneleri detaylı biçimde anlatılmıştır.

b) Öyküleme:

Olaylar kronolojik bir sıra içinde anlatılmış, savaş süreci, hileli saldırı ve zafer akıcı bir şekilde verilmiştir.

c) Abartma:

Sarı Kızlar'ın kelleleri koltuklarında düşmanı kovalaması, gecenin ortasında ortalığın gündüz gibi aydınlanması gibi olağanüstü unsurlar abartma sanatıyla sunulmuştur.

d) Mistik ve Efsanevi Unsurlar:

Türbede her gece süpürgeyle temizliğin yapılması, ibriğin ve leğenin dolması gibi doğüstü olaylar anlatının kutsal boyutunu pekiştirir.

Sarı Kızlar efsanesi dil ve üslup bakımından şu şekilde analiz edilebilir:

Efsane sade ve akıcı bir anlatıma sahiptir. Halk anlatılarında olduğu gibi, olaylar doğrudan ve anlaşılır bir şekilde aktarılmıştır. Anlatım özellikleri bakımından "Ne var ki", "Bunun üzerine", "Bir ara düşman" gibi geçiş formellerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum sözlü halk anlatılarında görülen tipik özelliklerdir. Anlatıda kahramanlık ve fedakârlık ön plandadır. Sarı Kızlar'ın hem savaşçı hem de ermiş figürler olarak idealize edilmesi, anlatının destansı yapısını güçlendirmektedir.

2.2. Efsanenin Muhteva Özellikleri Bakımından İncelenmesi

Sarı Kızlar Efsanesini muhteva bakımından incelediğimizde, ele alınan konu, tema, olay örgüsü, kahramanlar, mekân ve zaman, motifler, inanışlar ve kültürel değerler gibi unsurlar önem taşır. Sarı Kızlar Efsanesi hem kahramanlık hem de kutsallık içeren, destansı bir yapıya sahip olduğu gibi, halk inanışları ve mitolojik unsurlar açısından da zengin bir içeriğe sahiptir.

a) Efsanenin Konusu

Bir tarihî arka plan içinde şekillenen Sarı Kızlar Efsanesi, Osmanlıların Balkan fetihleri sürecinde yaşanan kahramanlık olaylarından birini almaktadır. Kocacık Kalesi'nin Türkler tarafından ele geçirilmesi sırasında, savaşın seyrini değiştiren iki genç kızın fedakârlığı ve zekâsı, bu efsanenin temelini oluşturur. Sarı Kızlar olarak bilinen bu iki cesur genç, yalnızca fiziksel güçleriyle değil, aynı zamanda akıllıca geliştirdikleri savaş taktiğiyle düşmanı alt etmiş ve büyük bir zafer kazanılmasını sağlamışlardır. Bu olay, Osmanlı fetih anlayışına uygun olarak, savaşın yalnızca kılıçla değil, aynı zamanda strateji ve zeka ile kazanılabileceğini gösteren güçlü bir anlatı olarak halk hafızasına kazınmıştır. Sarı Kızlar Efsanesi, kahramanlık ve kutsallık içeren bir efsanedir. Hem tarihî bir olaya dayandırılması hem de mistik unsurlar barındırması, onu destansı efsane ve kutsal mekân

efsanesi özelliklerini taşıyan bir anlatı hâline getirir. Efsanede görülen kesik baş motifi de onun kesik baş efsaneleri içerisinde değerlendirilebilecek bir anlatı olmasını sağlar.

b) Efsanenin İçerdiği Temalar

Kahramanlık ve Fedakârlık: Sarı Kızlar, Türk ordusu için hayatlarını feda ederler.

Zekâ ile Zafer Kazanma: Fiziksel güçten çok, akıl oyunları ile düşmanın alt edilmesi teması işlenmiştir.

Korku ve Doğaüstü Güçler: Sarı Kızlar'ın kelleleri koltuklarında koşmaları doğaüstü bir olaydır. Düşman askerleri, bu korkutucu manzara karşısında dehşete kapılıp kaçmıştır. Türbede her gece süpürge'nin kendiliğinden süpürülmesi, suyun kullanılması gibi olaylar, halk inanışlarında sıkça rastlanan doğaüstü güçlerin varlığına inanıldığını gösterir.

Kutsallık ve Ermişlik: Sarı Kızlar'ın mistik özellikler kazanması, ölümden sonra sıradan birer savaşçı olmaktan çıkıp ermiş olarak görülmeye başlaması, türbeleri, halkın ziyaret edip adak adadığı, kutsal kabul edilen bir mekân hâline gelir.

Toplumsal Dayanışma: Kocacık halkının zorlu bir savaşta birlikte hareket etmesi.

Kadın Gücü: Efsanede kadın karakterler hem akıllı hem de cesurdur, savaşın kaderini değiştiren unsurlardır.

Türbe Kültü ve Halk İnanışları: İnsanlar dileklerinin kabul olması için mum yakar, para bırakır, Fatıha okur. Süpürge, su ve leğen gibi objeler, kutsal mekânların temizliğine ve ritüellere işaret eder. Türbelerin halk arasında kutsal mekânlar olarak görülmesi, İslamiyet öncesi inançlarla İslami inanışların harmanlandığını gösterir.

c) Efsanenin Olay Örgüsü

Efsanede olaylar mantıklı ve kronolojik bir sıra ile ilerler:

Türkler, Kocacık Kalesi'ni kuşatır ancak almakta zorlanır.

Sarı Kızlar, düşmanı kandırmak için keçilerin boynuzlarına mum takarak bir savaş hilesi yapar.

Düşman askerleri, bu ışıkları görünce panikler ve kaçmaya başlar.

Sarı Kızlar, kelleleri koltuklarında düşmanı kovalar ve ermiş mertebesine yükselir.

Halk, onların mezarını türbe hâline getirir ve adak yeri olarak ziyaret eder.

d) Efsanede Yer Alan Kahramanlar ve Roller

Sarı Kızlar: Efsanede cesur ve zeki savaşçılar olarak ele alınmaktadır. Türklerin savaşını kazanması için bir plan yapıp uygularlar. Zafer için kendilerini feda ederler. Ölümünden sonra ermiş olarak kabul edilirler.

Kocacık Türkleri: Savaşta zor durumda kalan, ancak Sarı Kızlar'ın planı sayesinde galip gelen topluluktur. Türk kimliğinin, savaşçılığının ve birlik olma gücünün bir sembolüdür.

İskender Bey ve Ordusu: Efsanede düşman unsurlar olarak ele alınmıştır. Kocacık Kalesi'ni elinde bulundurmaktadır. Savaşta fiziken güçlü olsalar da psikolojik üstünlük karşısında çöker ve kesik başlı savaşçıları da görünce bir daha geri dönemezler.

e) Efsanede Mekân

Kocacık Kalesi: Mücadelenin geçtiği ana savaş alanıdır.

Kocacık Yaylası: Keçilerin bulunduğu, savaş hilesinin planlandığı yerdir.

Türbe (Şehitlik): Sarı Kızlar'ın kutsallaştığı, halkın adak adadığı yerdir.

f) Efsanede Zaman

Belirsiz bir tarih verilse de olaylar Osmanlı öncesi ya da erken Osmanlı dönemine işaret eder.

Keçilerin mumlarla kaleye yönlendirilmesi gece yapılır. → Karanlık ve aydınlık çatışması.

Savaşın kazanılması anında Sarı Kızlar'ın başsız koşması mistik bir zaman algısı yaratır.

g) Efsanede Yer Alan Halk İnanışları ve Kültürel Değerler

Efsane, halk inanışları açısından büyük önem taşır. Halkın günlük hayatında yer eden bazı geleneksel pratikler burada açıkça görülmektedir. Bunlar arasında türbe ve adak kültürü dikkat çekmektedir. İnsanların dilekleri için türbeye gitmesi, mum yakması, para bırakması türbe etrafında şekillenen ritüel uygulamalardır.

Efsanede süpürge ve su motifi de görülmektedir. Bunlar kullanılarak gece türbede kendiliğinden temizliğin yapıldığına inanılması.

Türklerin zor zamanlarda birlik olup düşmanı alt etmesi de efsanede işlenmektedir.

Kadın, kahraman ve ermiş olarak efsanede yer almakta ve kültürel olarak kadına verilen önem ön plana çıkarılmaktadır.

2.3. Efsanenin İşlevleri Bakımından İncelenmesi

Folklorun dört temel işlevi, William Bascom tarafından belirlenmiş olup eğlendirme, eğitim, toplumsal değerleri yansıtma ve toplumsal kontrol işlevleri olarak özetlenir. Sarı Kızlar Efsanesi, bu işlevlerin her birini farklı yönleriyle barındıran bir anlatıdır. Şimdi, efsaneyi bu dört işlev çerçevesinde inceleyelim.

a) Eğlendirme İşlevi

Efsaneler, halkın ilgisini çekecek şekilde anlatılan sözlü kültür ürünleridir. Sarı Kızlar Efsanesi, olağanüstü olaylar, kahramanlık ve doğaüstü unsurlarla dinleyiciyi büyüleyici bir anlatıya çeker.

Keçilerin boynuzlarına mum takılarak düşmanın kandırılması, beklenmedik ve zekice bir olay örgüsü sunarak anlatıyı ilginç hâle getirir.

Sarı Kızlar'ın kelleleri koltuklarında düşmanı korkutması ve kovalaması, mistik ve ürkütücü bir atmosfer yaratarak dinleyicinin ilgisini canlı tutar.

İskender Bey ve ordusunun şarap içip gaflete düşmesi, dramatik bir ironi unsuru içerir ve hikâyeye heyecan katar.

Bu tür fantastik unsurlar, efsanenin nesiller boyunca ilgi çekici ve unutulmaz olmasını sağlamış, anlatıcıların dinleyicileri etkilemesine yardımcı olmuştur.

b) Eğitim İşlevi

Efsaneler, toplumun değerlerini, inançlarını ve kültürel kimliğini genç nesillere aktaran sözlü geleneklerdir. Sarı Kızlar Efsanesi, çeşitli yönleriyle eğitici bir işlev görür:

Vatanseverlik ve kahramanlık: Efsane, Türklerin düşmana karşı verdiği mücadeleyi ve halkın birlik içinde savaşarak zafer kazanabileceğini anlatır. Bu, genç nesillere cesaret, fedakârlık ve milli bilinç aşılama için bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır.

Zekânın gücü: Savaşta sadece fiziksel güç değil, strateji ve akıl kullanmanın önemi vurgulanmaktadır. Sarı Kızlar'ın muhtemelen keçilerle düşmanı aldatması, gençlere zeka ve plan yapmanın başarıya götürebileceğini öğretir.

Kadının gücü: Kadın kahramanlar, toplumsal cinsiyet rollerine dair güçlü bir mesaj verir. Türk kültüründe kadının sadece anne ya da eş olarak değil, aynı zamanda kahraman olarak da var olabileceğini gösterir.

Ermişlik ve dini değerler: Efsane, Sarı Kızlar'ın öldükten sonra kutsal varlıklar hâline geldiğini ve türbelerinin halk için önemli bir adak yeri olduğunu anlatır. Bu, halkın dini ve manevi inançlarını pekiştirmek için kullanılan bir eğitim unsurudur.

c) Toplumsal Değerleri Yansıtma İşlevi

Sarı Kızlar Efsanesi, toplumun adalet, cesaret, özgürlük, birlik ve fedakârlık gibi değerlerini yansıtan bir yapıya sahiptir. Efsanede, İskender Bey'in halkı zulüm altında tutması ve Türklerin bu zalimliği sonlandırarak özgürlüklerini kazanması, toplumsal adalet anlayışını ve halkın baskılara karşı verdiği mücadeleyi temsil eder.

Aynı zamanda, Sarı Kızlar'ın fedakârlıkları ve birlikte hareket etme güçleri, toplumun toplumsal dayanışma ve birlikte çalışmanın gücünü vurgulayan önemli bir mesaj taşır. Kadın kahramanlar olarak Sarı Kızlar, Türk toplumunda kadının gücünü ve savaşta üstlendiği önemli rolü simgeler. Efsanede kadın figürlerinin ön plana çıkması, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların cesaretine dair güçlü bir mesajdır.

d) Toplumsal Denetim İşlevi

Efsaneler, toplumları toplumsal normlara uymaya teşvik eden ve bazen de uymayanları cezalandıran bir işlevi yerine getirir. Sarı Kızlar Efsanesi, zorbalığa karşı halkın direnişini simgeleyen bir anlatıdır. İskender Bey'in düşüşü ve kaçışı, baskı ve zulmün sonunda yenileceğini öğretir. Bu, toplumun adalet ve eşitlik gibi normlara sadık kalması gerektiğini anlatan bir denetim mekanizmasıdır.

Ayrıca, efsanede yer alan ritüeller ve adaklar, halkı toplumsal normları uygulamaya ve manevi sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik eder. Sarı Kızlar'ın türbesinde yapılan adaklar ve dualar, halkın kutsal değerlere ve geleneklere bağlı kalmasını sağlayan bir sosyal denetim işlevi görür.

2.4. Efsanede Kesikbaş Motifinin ve Türk Halk Kültüründeki Yeri

Kesikbaş efsaneleri, Türk halk anlatılarında önemli bir yer tutan, mistik ve efsanevi unsurlar barındıran anlatılardır. Bu tür efsanelerde, kahramanların başlarının kesilmesine rağmen konuşmaya devam etmeleri, kutsal mekânlara dönüşmeleri veya keramet göstermeleri gibi motifler sıklıkla yer almaktadır. Kesikbaş motifinin, Türk mitolojisi, İslamî inanç sistemleri ve özellikle veli kültü ile iç içe geçtiği görülmektedir (Ocak, 1992; Boratav, 2009).

1. Kesikbaş Motifinin Kökeni ve Mitolojik Bağlantıları

Kesikbaş anlatıları, yalnızca Türk kültürüne özgü olmayıp, çeşitli toplumların mitolojik ve dini geleneklerinde de benzer temalar görülmektedir. Özellikle İslam öncesi Türk inançlarında ve Şamanist geleneklerde, kahramanların fiziksel olarak yok edilse bile ruhen veya farklı bir formda varlığını sürdürdüğüne dair inançlar bulunmaktadır (İnan, 1972: 34-35). Türk Şamanizminde, bazı ruhani varlıkların başlarının kesilse bile ölmedikleri, yeniden dirilebildikleri veya ruhlarının başka bir formda var olmaya devam ettiği anlatılır (Eliade, 1999).

Bu inanç sistemleri, İslamiyet'in kabulüyle birlikte veli kültü ile birleşmiş ve özellikle Anadolu ve Balkanlar'daki evliya menkıbelerinde yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda, kesikbaş motifine, Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltuk, Şeyh Bedreddin gibi önemli tasavvuf önderlerine dair anlatılarda sıkça rastlanmaktadır (Ocak, 2002: 87-89).

2. İslami Dönemde Kesikbaş Motifinin Anlamı

İslami dönemle birlikte kesikbaş motifinin, şehitlik ve kutsallık ile özdeşleştiği görülmektedir. Kesikbaş efsaneleri, özellikle şehit düşen velilerin başlarının kesilmesine rağmen bir süre daha konuşmaya devam ettiği, suyun üzerine düşen başların kibleye dönerek hareket ettiği gibi keramet motifleriyle süslenmiştir (Ocak, 1999: 114). Bu bağlamda, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde, Balkanlar'da yer alan türbelerin ve yatırların birçoğunun, kesikbaş efsaneleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir (Evliya Çelebi, 2010).

Buna örnek olarak, Balkan coğrafyasındaki Sarı Saltuk türbeleri verilebilir. Sarı Saltuk'un mezarının birden fazla yerde bulunması, kesikbaş motifinin halk arasında farklı varyantlarla yaşandığını göstermektedir (Hasluck, 1929: 58-60). Sarı Saltuk'un başının farklı yerlere gömüldüğüne dair anlatılar, benzer şekilde Sarı Kızlar Efsanesi gibi anlatılarla bağlantılı olabilir.

3. Anadolu ve Balkanlar'da Kesikbaş Efsanelerinin Yaygınlığı

Kesikbaş motifinin, Osmanlı'nın fetih ve yerleşme politikalarıyla birlikte Balkanlar'a taşındığı düşünülmektedir. Osmanlı'nın gaza anlayışı ve dervişlerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte, Anadolu'da görülen kesikbaş efsaneleri Balkanlar'da da yaygın hale gelmiştir (İnalçık, 2003: 256). Örneğin, Eflak ve Boğdan bölgelerinde Evliya Çelebi tarafından kaydedilen bazı yatırların ve türbelerin kesikbaş motifleriyle ilişkilendirildiği bilinmektedir (Evliya Çelebi, 2010).

Kesikbaş anlatılarının, halk inançlarını, mukaddes mekânları ve dini kahramanlık anlatılarını şekillendiren önemli unsurlar olduğu söylenebilir. Türk halk kültüründe, kesikbaş efsanelerinin yalnızca dini figürlerle değil, aynı zamanda kahramanlık ve fedakârlık anlatılarıyla da birleştiği görülmektedir.

Kesikbaş efsaneleri, Türk halk anlatılarında mistik, dini ve kahramanlık temalarını bir araya getiren önemli anlatılar arasında yer almaktadır. Bu anlatılar, Şamanist geleneklerden İslamî tasavvuf kültürüne kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve özellikle Balkanlar'daki Türk topluluklarında halk inançlarını şekillendiren temel anlatılar arasında yer almaktadır. Türk dünyasının pek çok yerinde olduğu gibi Kuzey Makedonya'da da Kesikbaş motifinin görüldüğü efsaneleri bulunmaktadır. Bu efsaneler içerisinde Kocacık'ta Kocacenk Efsanesi (Hafız, 1989: 191-192), Kocacık'ta Sarı Kızlar Efsanesi (Hafız, 1989:195-196), Manastır'da Hasan Baba Efsanesi (Engin,2014:106),

Sonuç

Bu çalışmada, Sarı Kızlar Efsanesi edebi ve kültürel açıdan incelenmiş, efsanenin Kuzey Makedonya Türkleri arasındaki yeri ve işlevleri ele alınmıştır. Araştırma bulguları, efsanenin halk anlatıları aracılığıyla toplumsal belleğin korunmasına katkıda bulunduğunu ve kimlik oluşturma sürecinde önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymuştur.

Efsane, folklorun temel işlevlerinden olan toplumsal, dini ve kültürel değerlerin aktarımı, bireylerin adalet ve cesaret gibi erdemlere yönlendirilmesi ve geleneksel ritüellerin korunması açısından önemli bir anlatı örneği teşkil etmektedir. Bu yönüyle Sarı Kızlar Efsanesi, yalnızca bir halk anlatısı olmanın ötesinde, toplum düzenini ve ahlaki değerleri sürdüren pedagojik bir işlev de üstlenmektedir.

Efsanenin içerdiği kahramanlık, fedakârlık, kutsallık, zekâ ve halk inanışları gibi temalar, onun tarihî ve dini-mistik özellikler taşıyan çok katmanlı bir anlatı olduğunu göstermektedir. Türk savaş kültürü, kadın kahramanlık motifi ve ölüm sonrası kutsallık inancı gibi unsurlar, efsanenin anlatı yapısını zenginleştiren belirleyici öğelerdir. Destansı ve kutsal mekân anlatılarıyla benzerlikler gösteren efsane, kronolojik bir anlatım düzenine sahip olup, sade ve akıcı bir dille halk anlatılarına uygun biçimde şekillendirilmiştir.

Efsanenin, halk inanışları ve ritüelleriyle iç içe geçtiği görülmektedir. Özellikle başsız kahraman motifi, aydınlanma anlatıları, türbe kültü ve adak ritüelleri gibi unsurlar, bu anlatının nesilden nesile nasıl aktarıldığını ve halk inançları bağlamında nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Sarı Kızlar Efsanesi, halk anlatıları içinde kahramanlık, kutsallık ve kültürel miras açısından dikkate değer bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, halk anlatılarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bireylerin kültürel bilinç kazanarak bu tür anlatıları sadece birer masal olarak değil, toplumsal kimliğin bir parçası olarak ele almaları gerekmektedir. Halk anlatılarının sanatsal ve edebi üretimlerle desteklenmesi, akademik çalışmalarla incelenmesi ve eğitim müfredatında yer alması, bu mirasın yaşatılması açısından önemli adımlardır. Ayrıca, dijital platformlar, belgeseller ve turizm gibi araçlar kullanılarak efsanelerin daha geniş kitlelere ulaştırılması sağlanabilir.

Sarı Kızlar Efsanesi gibi halk anlatıları, geçmişin mirasını günümüze taşıyan ve toplumsal hafızanın inşasında önemli rol oynayan kültürel değerlerdir. Bu anlatıların korunması ve doğru bir şekilde aktarılması, kolektif kimliğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Boratav, P. N. (2009). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Eliade, M. (1999). Şamanizm: Eski Çağ ve Günümüzde Şamanlık Teknikleri. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Evliya Çelebi (2010). Seyahatnâme. (Haz. Robert Dankoff). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hasluck, F. W. (1929). Christianity and Islam under the Sultans. Oxford: Clarendon Press.
- İnalçık, H. (2003). Osmanlı İmparatorluğu – Klasik Dönem (1300-1600). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnan, A. (1972). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1992). İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999). Bâtınîler ve Alevîler: Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engin Refik (2014), Balkanlardaki Yatır, Türbe, Tekke ve Zaviyelerimiz, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Hafız, Nîmetullah (1989). Sarı Kızlar Efsanesi, Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.
- Selçuk Kürşad Koca (2024), An Analysis Of The Legend Of Stone Bridge And The Skopje Castle From A Literary Structure Perspective, Knowledge – International Journal, Vol.68.5, S. 581-586.
- Mehmet Naci ÖNA (2021). Efsanelerin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği, *bitig* Edebiyat Fakültesi Dergisi 2021/1, S.71-94.
- ELİADE, Mircea, 1991. *Kutsal ve Dindışı*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Kitapları.

EK: Sarı Kızlar Efsanesi

Kocacık Kalesi, tarihte Kocacık Hisarı olarak anılmaktadır, Kale, Kocacıklıların deyimiyle kudretten (doğal yapıdan) oluşmuştur. Değişik zamanlarda çeşitli ırk ve kültürden ulusların ordularınca kuşatılmış, en sonunda Türklerin eline geçmiştir. Kaleyi alan Türklerle tarihte Kocacık Türk'leri denilmiştir. Kale, Kocacık Türklerinin eline geçmeden önce Arnavut Kralı İskender Bey'in elinde bulunuyormuş. İskender Bey ve ordusu, kendisine verilen Kocacık Kalesi'ne gelirken geçtikleri yerlerin mallarını da talan etmişler, özellikle elde ettikleri keçileri sürüler halinde Kocacık yöresine getirmişler, bakımı için de Kocacık Yaylası'na göndermişler. Kocacık Kalesi kuşatması günlerce sürmüş, Türkler, bir türlü kaleyi İskender Bey'den alamıyormuş, kuşatma çok çetin geçiyormuş. Hatta öyle bir an gelmiş ki; Kocacık Türkleri yenik düşer gibi olmuş. Bunun üzerine kendi aralarında toplanmışlar, savaşı kazanmak için çözüm yollarını tartışarak aramaya başlamışlar. Ne var ki, çözüm yolunu bir türlü bulamamışlar. Asker sayısı, savaş aracı yönünden düşmanla başa çıkamayacaklarını anlamışlar. Umutsuz bir bekleyişe koyulmuşlar. Bu bekleyiş sırasında, SARI KIZLAR adıyla anılan iki genç Türk kızı aralarında gizlice bir plân kurmuşlar. Planları gereğince ay yenisinin ay eskisine dönüşmesini beklemişler. Bekledikleri gün gelmiş. Karanlık gecelerin birinde torbalarına binlerce mum koymuşlar. Ortalığın karanlığında keçilerin içine dalmışlar, Sayıları bin kadar olan keçilerin boynuzlarına mumları tek tek takmışlar. Sonra bu mumları yakmışlar, yayladan aşağıya kaleye doğru kovalamışlar. Keçiler koşarcasına gelmişler, kaleye tırmanmaya başlamışlar, Gecenin karanlığında ortalığın birdenbire aydınlandığını gören Kocacıklılar buldukları siperlerden çıkmışlar, kaleye saldırıya geçmişler. Zaferi nasıl olsa kazanınız inancındaki İskender Bey'in askerleri gecenin eğlencesinde içtikleri şarabın da etkisiyle uyudukları yataklarında silah sesleriyle uyanmış. Ortalığın gündüzü andıran aydınlığını görünce şaşmış. Kalenin yandığını sanmışlar, can korkusuyla: Kala yandı, diye bağırışmaya başlamışlar. Sonradan Yanbori (Yanboriya) sözcüğüne dönüşecek ve kalenin adı olarak kullanılacak bu söz ve bağırışlar içinde canlarını kurtarmak ereğiyle kaçmaya koyulmuşlar, Sarı Kızlar, kaçan İskender Bey ve ordusunun peşine düşmüş. Düşman kaçmış. Sarı Kızlar koşmuş. Bir ara düşman, Türklerin arkadan gelip gelmediğini anlamak için duraklama yapıp arkaya bakmış. Çünkü, düşman kaçarken arkadan hiçbir ses işitmiyormuş. Bu bakışta da ne görsünler; Sarı Kızlar, kelleleri koltukları altında düşmanın peşinden uçarcasına kanatlanmış gibi koşmaktadır. Düşman, bu tabloyu görür görmez daha da hızlı kaçmış. Kocacık Türkleri zaferi böyle kazanmış. Sarı Kızlar, başlarını Kocacık Savaşı'nda kalenin kuşatması sırasında yitirmiş, ama Tanrı onlara ermişlik vermiş. Bu nedenle düşman peşinden koşan Sarı Kızlar, kellelerini bile terk edememiş; kelleleri koltuklarında düşmanın peşinden koşmuş. Sarı Kızlar, düşmanın peşinde bir süre koştuktan sonra Ermişlerin (Büyük Şehitlik'in) altında. Kocacık Debre yolu üzerinde ve aynı yol üzerinde yer alan Kocacık ile Bireştanj (Beşevler) köyü arasında, Karakol mevkiinde şehitliklerinin son demine ermiş, yere düşüp toprağa serilmiş. Sonradan buraya küçük bir türbe yapılmış. Sarı Kızlar içine gömülmüş. Zamanla dilden dile, ilden ile dolaşan, kuşaktan kuşağa anlatılarak günümüze dek gelen bu efsaneye göre; bir adak yeri olmuş Sarı Kızlar'ın türbesi. Türbenin ön kısmında pencere gibi bir yer varmış, Gelen geçenler. dertlere karanlar bu türbeye gelip adak adarmış. Adaklarını adayanlar, önce mum yakar, sonra para koyar. Mum niyetin olması için yakılır, para gelen geçen fakirin Kocacıklıların diliyle sebeplenmesi için; yani gereksinimini gidermesi için konurmuş. Gereksinimini gidermek için parayı alanın Sarı Kızlar'a bir Fatiha okuması yeterlidir denirmiş. Para konmasının diğer bir nedeni de buymuş. Bu bakımdan SARI KIZLAR TÜRBESİ çok önemliymiş. Türbeye her akşam bir leğen, bir su dolu ibrik, bir de süpürge konurmuş. Her sabah bakıldığında ortalığın süpürge ile süpürüldüğü, ibrikteki su ile leğende abdest alındığı, leğendeki abdest suyunun da belirli yere Kudret (Tanrı) tarafından döküldüğü sabahları bakıldığında görünürmüş. Bu durum da Sarı Kızlar'ın ermiş olmasından ileri geliyormuş. Efsanesi böyle anlatılan olayla ilgili türbe, gerçekten belirtilen yerde vardır, 1955 yılına dek bir adak yeri olarak yaşamış, ancak 1955'ten sonra yıkılmıştır. Bugün bulunduğu yeri belirleyen en küçük bir iz ve belirti yoktur (Hafız, 1989:195-196).